

بررسی وضعیت مواد دیداری-شنیداری کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران

دکتر سعید رضایی شریف‌آبادی

استادیار گروه علوم کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی،

srezaei@alzahra.ac.ir

دانشکده‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء

مرضیه نوکلی

کارشناس ارشد علوم کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس

چکیده

ورود انواع منابع اطلاعاتی، و از آن میان مواد دیداری-شنیداری و چندرسانه‌ی به کتابخانه‌های دانشگاهی. با نگرش به ویژه‌گی‌ها و نقش بسار مؤثر آن‌ها در یادگیری، آموزش، و پژوهش. به استقبال رورافزون کاربران از این گونه منابع و تغییر کیفیت خدمات کتابخانه‌ها انجامیده‌است. در این نوشتار وضعیت کنونی مواد دیداری و شنیداری در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران، و مشکلات و مسائل آن‌ها بررسی شده‌است. در پایان، پیشنهاد شده‌است که فهرست‌های رایانه‌ی برای نگه‌داری و بازیابی داده‌های مواد دیداری-شنیداری با افزودن فیلدهای نو پدید آید تا کتاب‌داران و بایگان‌های مواد دیداری-شنیداری بتوانند با ارائه‌ی خدمات بهیسه، نیاز اطلاعاتی کاربر نهایی را در کم‌ترین زمان ممکن پاسخ گویند.

روش پژوهش در این بررسی پیمایی و پژوهش از نوع بوضعی بود و برای گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه به کار گرفته‌شد. مواد دیداری-شنیداری بررسی‌شده، فیلم، نوارهای دیداری-شنیداری، و دیسک‌های نوری دیداری-شنیداری است.

از میان ۴۲ دانشگاه پاسخ‌دهنده به پژوهش، در ۵۹ دانشگاه کسور در هنگام انجام پژوهش، تنها کتابخانه‌ی مرکزی هست دانشگاه (۱۹٫۰۵ درصد) واحد دیداری و شنیداری داشتند که پس از تجزیه و تحلیل یافته‌ها از نظر مجموعه‌سازی، سازمان‌دهی، حفظ و نگه‌داری، فضا، ابزارها و منابع، و ارائه‌ی خدمات، پژوهش‌گران دریافتند که مواد دیداری-شنیداری هنوز جایگاه واقعی خود را در کتابخانه‌های دانشگاهی ایران نیاخته‌است. کم‌بود بودجه، فضا، مواد، تجهیزات، نیروی انسانی کارشناس، ناآشنایی و کم‌توجهی مسئولان به ناسنه‌گی وجودی مواد دیداری-شنیداری در کنار منابع دیگر اطلاعاتی، نبود فهرست‌گان مواد دیداری-شنیداری، نداشتن انجمن کتاب‌داران و بایگان‌های دیداری-شنیداری، و نبود مراکز پدیدآورنده و خدمت‌رسان برای مواد دیداری-شنیداری در سطح ملی، از مهم‌ترین مشکلات واحدهای دیداری-شنیداری کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران است.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاهی ایران؛ مواد دیداری-شنیداری؛ چندرسانه‌ی؛ فهرست‌های رایانه‌ای؛ سازمان‌دهی؛

مقدمه

کتابخانه‌ها، نه تنها از ارکان اصلی آموزش و مطالعه به شمار می‌آیند، بلکه شرط بایسته و پشتوانه‌ی اصلی پژوهش نیز هستند. کتابخانه‌ی مرکزی به عنوان «قلب دانشگاه» نقشی بسیار حیاتی و بنیانی در ارتقای سطح کیفی آموزش و پژوهش در محیط علمی دانشگاه دارد. بی شک، بهره‌وری درخور از کتابخانه‌های دانشگاهی به منظور پستی‌بانی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی، نیازمند فراهم‌آوری، سازمان‌دهی، و عرضه‌ی خردمندانه‌ی انواع منابع اطلاعاتی در شکل‌های گوناگون است.

در سال‌های اخیر، جهان شاهد رشدی سریع و چشم‌گیر در زمینه‌ی کاربرد فن‌آوری در آموزش بوده‌است. نقش عمده‌ی فن‌آوری آموزشی کمک به بهبود فرآیند آموزش، یادگیری و پژوهش است. برخی از تأثیرهای بنیادی فن‌آوری آموزشی بر فرآیند آموزش چنین است. افزایش چند و چون (کم و کیف) یادگیری، کاهش زمان یادگیری، افزایش کارایی مدرسان بر حسب شمار فراگیران بی کاهش کیفیت، تدریس بر اساس منابع گوناگون آموزشی، آسان‌سازی یادگیری انفرادی و مطالعه‌ی آزاد (احمدیان، ۱۳۷۸؛ دومن، ۱۳۸۳؛ کاکا، ۱۳۸۴؛ براشرز، ۲۰۰۴؛ بروسر، ۲۰۰۲).

کارشناسان و صاحب‌نظران آموزش و پرورش بر این باور اند که یادگیری تنها محدود به کلاس درس نمی‌شود، بلکه هر موقعیت یا فضایی هم‌چون کتابخانه که یادگیری را آسان سازد، مکان آموزشی به شمار می‌آید. این دیدگاه وجهه‌ی کتابخانه‌ها را به عنوان محیطی برای یادگیری و نهادی برای آموزش، و به برداستی «هسته‌ی اصلی یادگیری»، افزایش می‌دهد. در سال ۱۸۷۶، چارلز ویلیام الیوت^۱، رئیس دانشگاه هاروارد در آن زمان، کتابخانه را کانون و قلب دانشگاه خواند (مصافی نریف‌انادی، ۲۰۰۴). تأکید بر نقش کتابخانه در محیط دانشگاهی به عنوان نهادی آموزشی بعد از جنگ جهانی دوم نیرو گرفت. برای نمونه، رئیس دانشگاه یتس‌بورگ در سال ۱۹۷۷ چنین می‌گوید: «برای من جای شک نیست که کیفیت خدمات کتابخانه، عنصری کلیدی در موفقیت برنامه‌های آموزشی دانشگاه است.» (پربرج، ۱۳۷۷).

ورود روزافزون انواع منابع اطلاعاتی به کتابخانه‌های دانشگاهی در شکل‌های گوناگون (مانند میکروفیلم، اسلاید، فیلم، نوارهای صوتی و تصویری، و دیسک‌های نوری)، و هم‌چنین به‌کارگیری شبکه‌های اطلاعاتی جهانی مانند اینترنت، تحول کیفی و کمی خدمات کتابخانه‌ی را برای پستی‌بانی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها در پی داشته‌است.

1 Brashears, M T
2 Bronshter, A
3 Charles William Eliot

بنابراین، امروزه مجموعه‌سازی و سازمان‌دهی انواع منابع اطلاعاتی به شکل‌های گوناگون در کتابخانه‌ها برای جلب رضایت کاربران و نیازمندان اطلاعات بیازی بایسته است.

پیشینه‌ی پژوهش

بر پایه‌ی بررسی صمدیق بهزادی (۱۳۷۹)، موضوع «مواد دیداری-شنیداری در کتابخانه‌ها» از موضوع‌هایی است که پژوهش اندکی درباره‌ی آن انجام شده‌است؛ به‌ویژه نسبت به ضرورت وجودی و کاربرد این گونه مواد در کتابخانه‌ها، و تأثیر آن بر آموزش و پژوهش کم‌بوجهی شده‌است. بنابراین، با توجه به گسترده‌گی کاربرد و نقش انواع رسانه‌ها و مواد غیرکتابی در پیش‌برد اهداف آموزشی و پژوهشی، ضرورت بررسی‌های بیش‌تر در این زمینه به چشم می‌خورد.

یافته‌های پژوهش طاهرپور (۱۳۵۲) نشان می‌دهد که این گونه منابع جایگاه خود را در کتابخانه‌ها و نظام آموزشی دانشگاه‌ها نیافته‌است. در بیش‌تر کتابخانه‌ها بودجه خاصی برای این مواد در نظر گرفته نشده‌است و مراجعان کتابخانه، به خاطر ناآشنایی با این مواد، گرایشی به کاربرد آن‌ها نشان نمی‌دهند. حتا بسیاری از کاربران از وجود چنین موادی در کتابخانه ناآگاه اند که نشان‌دهنده‌ی نبود آگاهی‌رسانی مناسب است، تا جایی که برخی از مواد گردآوری شده حتا یک بار هم به کار گرفته نشده‌است. در کتابخانه‌ها، به فهرست‌نویسی و دسته‌بندی بیش‌تر این مواد اهمیت داده نمی‌شود؛ و سرانجام این که در بیش‌تر کتابخانه‌ها جای مناسبی به نگهداری و کاربرد آن‌ها اختصاص داده نشده‌است.

قریشی در پژوهش خود (۱۳۷۰) به بررسی وضع موجود سامانه‌های گوناگون سازمان‌دهی مواد دیداری-شنیداری در کتابخانه‌ها و مراکز مواد دیداری-شنیداری پرداخته‌است. او در کنار بیان مشکلات سازمان‌دهی این گونه مواد، برای بهبود وضع موجود، روشی مناسب برآمده از سازمان‌دهی‌های به‌کارگرفته‌شده با نگرش به نیازهای مراکز مختلف و قوانین بین‌المللی ارائه می‌دهد.

واعظ / پروانی (۱۳۷۱) برای یافتن زمینه‌هایی مشترک برای ارائه‌ی خدمات متمرکز. واحدهای دیداری-شنیداری دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران، و شهید بهشتی را بررسی کرده‌است. یافته‌های پژوهش وی که پژوهشی توصیفی است نشان داد که بیش‌ترین فراوانی نیروی انسانی از آن دیپلم‌داران است و فقط ۳۱ درصد کارکنان مدارک مرتبط و تخصص پذیرفتنی دارند. مبنای ۸۸ درصد گزینش و فراهم‌آوری مواد دیداری-شنیداری مورد نیاز، سفارش کادر پزشکی و اعضای هیئت علمی مراکز بررسی‌شده بوده‌است. نوار صدا با ۳۹ درصد، نوار ویده‌تو (VHS) با ۲۴/۵ درصد، و اسلاید با ۱۵ درصد بیش‌ترین بخش را به

خود اختصاص داده‌اند. یافته‌های پژوهش بادستده هم‌چنین نشان داد که مشکلات عمده‌ی واحدهای دبدری-سنیداری چنین است: کم‌بود نیروی انسانی کارشناس، ضعف سازمان‌دهی مناسب و علمی، نداشتن تسکیلات سازمانی یک‌پارچه، نداشتن روش کار، کم‌بود فضا، کم‌بود مواد، ابزار کار، و بودجه، بی‌توجهی مدیران ارشد به این واحدها، نآشنایی و استقبال اعضای هست علمی و حامعه‌ی دانشگاهی از این گونه مواد به عنوان منابع مؤثر اطلاعاتی و کمک‌آموزشی.

راد در پژوهش توصیفی خود (۱۳۷۴) وضعیت واحدهای دبدری-سنیداری کتابخانه‌های مرکزی و دانشکده‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی سراسر کشور را بررسی کرده‌است. یافته‌ها نشان می‌دهد که از ۹۵ مرکز بررسی‌شده، تنها ۱۹ واحد دبدری-سنیداری (۱۸درصد) زیر نظر کتابخانه‌ها اداره می‌نشد. یافته‌های این پژوهش هم‌چنین نشان داد که از ۱۶۶ نفر کارمند کتابخانه‌ها، ۷۷ نفر (۴۶/۳درصد) تحصیلات دانشگاهی داشته و تنها ۲۷ نفر از آن‌ها دوره‌های مرتبط با مواد دبدری-سنیداری را گذرانده‌اند. کاربران واحدهای بررسی‌شده از اسلاید بیش‌ترین استفاده را می‌کردند و فیلم‌های ویده‌ئویی مرتبه‌ی بعدی را داشته‌است. ۶۶/۳درصد از واحدها ابزار کار کنونی و ۷۱درصد از واحدها منابع کنونی خود را پاسخ‌گوی نیاز مراجعه‌کنندگان نمی‌دانند. ۶۲/۱درصد از واحدها منابع دبدری-سنیداری خود را ثبت و سازمان‌دهی نموده‌اند. تنها ۳/۲درصد از این واحدها بودجه‌ی مستقل دارند.

افزون بر پژوهش‌های یادشده که وضعیت مواد دبدری-سنیداری را در کتابخانه‌ها بررسی کرده‌اند، پژوهش‌های دیگری نیز به بررسی ابعاد گوناگون تأثیرها، مسائل، و مشکلات کاربرد این گونه مواد در کشور پرداخته‌اند که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

مزدیسنا (۱۳۶۶) در بررسی بایگانی‌های دبدری و سنیداری صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران دریافت که کم‌بود کارشناسان یکی از بنیانی‌ترین مشکلات سازمان‌دهی منابع دبدری-سنیداری است. یافته‌های وی نشان داد که در زمان انجام پژوهش وضعیت نگهداری این گونه منابع چندان رضابت‌بخش نبود.

دزگاهی (۱۳۷۴) کارکرد بخش‌های دبدری-سنیداری-مراکز منابع یادگیری را در دانشگاه‌های تهران بررسی کرده‌است. او با اشاره به این که «هر معلم خود یک تکنولوژیست آموزشی است»، این گونه مواد را در فرآیند آموزشی مهم می‌شمارد. یافته‌های بررسی وی نشان می‌دهد که جایگاه مراکز دبدری-سنیداری در دانشگاه‌های کشور ساختار سازمانی سستی داشته و برنامه‌ریزی درخوری برای گسترش فعالیت‌های این گونه مراکز وجود ندارد.

احمدیان در پژوهش خود (۱۳۷۶) به مقایسه‌ی میزان دریافت مطلب توسط فراگیران زبان انگلیسی فی-مهندسی از مواد درسی دیداری-شنیداری و میزان دریافت آن‌ها از نسخه‌های نوشتاری این مواد درسی پرداخته‌است. یافته‌ها نشان داد که گروه آزمایشی در آزمون دیداری-شنیداری، از گروه کنترل آزمون خواندن و دریافت مطلب کارکرد بهتری داشته‌اند. پژوهش‌گر با توجه به یافته‌ها پیشنهاد کرده‌است که بهینه‌کننده‌کنی و گردآوران مطالب درسی، یا آموزگاران زبان انگلیسی به عنوان زبان دوم، بیشتر منابع دیداری-شنیداری را برای دریافت مفاهیم به کار گیرند.

خداوردی نیز در پژوهش خود (۱۳۸۱) تأثیر آموزش به کمک رسانه‌های آموزشی شنیداری-دیداری را بر یادگیری زبان انگلیسی بررسی کرده‌است. او با نکیه بر نوارهای ویدئویی درسی با همان «طرح آموزش تصویری رسد وزارت آموزش و پرورش»، تأثیر این گونه منابع را بر یادگیری مثبت ارزیابی می‌کند. اما بر اساس یافته‌ها معتقد است که نوارهای ویدئویی جای‌گزینی مناسب برای آموزگار نیست.

در کشورهای دیگر پژوهش‌های مرتبط با مواد دیداری-شنیداری به دست‌کم دو دهه‌ی گذشته بازمی‌گردد و پژوهش‌های نوتر موضوع چندرسانه‌نی‌ها را جای‌گزین آن کرده‌اند. سمر^۱ در پژوهشی با عنوان «کاربرد رسانه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی: به‌کارگیری مرکز یادگیری مستقل^۲ توسط اساتدان و دانش‌جویان» (۱۹۸۲) میزان کاربری دانش‌جویان و اعضای هیأت علمی را از مجموعه‌ی دیداری-شنیداری کتاب‌خانه‌های دانشگاه‌های ایالتی نیویورک بررسی کرده‌است. در این پژوهش، شمار کاربران، خدمات ارائه‌شده، و دریافت کلی کاربران از خدمات دیداری-شنیداری عرضه‌شده در این مراکز بحث و بررسی شده‌است. یافته‌های پژوهش نشان داد که:

آ- اعضای هیأت علمی کم‌تر از دانش‌جویان از کتابخانه و «مرکز یادگیری مستقل» (در کتابخانه) استفاده می‌کنند.

ب- مجموعه‌ی «مرکز یادگیری مستقل» عمدتاً در دیدگاه کاربران، «اتاق نگاه‌داری» مواد دیداری-شنیداری ینداشته‌می‌شود.

پ- دانش‌جویان و اعضای هیأت علمی کاربر «مرکز یادگیری مستقل» نگرشی مثبت درباره‌ی فعالیت‌ها و خدمات آینده‌ی این مرکز دارند.

ت- بیش از ۶۷درصد از اعضای هیأت علمی، یادگیری با خواندن را به روس‌های دیگر ترجیح می‌دهند. در حالی که دانش‌آموزان یادگیری را ۴۱درصد با خواندن، ۳۸درصد با گوش دادن، و ۳۱درصد با تماشا کردن می‌دانند.

1 Besmer, S. P.

2 Independent Learning Center (ILC)

آگنیو و منیلی^۱ در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان کاربرد استادان دانشگاه ایالت جورجیا از مواد دیداری-شنیداری» (۱۹۸۹) دریافتند که ۱۲۹ نفر از ۳۰۷ پاسخ‌دهنده به پرسش‌نامه‌ها، مواد دیداری و شنیداری را در آموزش به کار می‌گیرند. این پژوهش همچنین نشان داد که مواد به‌کارگرفته‌شده به ترتیب بیش‌ترین کاربرد چنین است: نوار ویدئو، فیلم، اسلاید، و نوار شنیداری.

مایر^۲ در رساله‌ی دکتری خود (۱۹۹۴) کاربرد کتاب‌دار را از فن‌آوری چندرسانه‌ئی در عصر شاهراه‌های داده‌ئی بررسی کرده‌است. تأکید اصلی وی در این پژوهش بر اصول اخلاقی شغلی کتاب‌دار در به‌کارگیری این گونه مواد است که در طرح پیشنهادی انجمن علوم اطلاع‌رسانی آمریکا (۱۹۹۰) بر آن تأکید شده‌است. اصول بنیانی اخلاقی آمده در این پژوهش چنین است: آزادی فکر، دسترسی یک‌سان، تدابیر امنیتی و حفاظتی، امانت‌داری، حق مالکیت، سازسور، و رعایت حق مؤلف.

زاکرزوسکی^۳ در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود (۲۰۰۴) کاربرد نوارهای ویدئویی و نوارهای شنیداری را به عنوان ابزار آموزشی با هم مقایسه کرده‌است. یافته‌های پژوهش او نشان می‌دهد که تفاوت معناداری در دست‌یابی تدریجی به دانش با استفاده از این مواد به عنوان ابزار آموزشی وجود ندارد.

پژوهش ونگ^۴ (۲۰۰۴) به موضوع سازمان‌دهی منابع دیداری-شنیداری ضبط‌شده در دادگاه‌ها می‌پردازد. او پیشنهاد می‌کند که با نمایه‌سازی این گونه منابع با روش پیشنهادی «تشخیص سخن» می‌توان جست‌وجو و بازیابی اندرونی نوارهای نگهداری‌شده در کتابخانه‌ها را سرعت بخشید.

روش پژوهش

روش این پژوهش پیمایشی و پژوهش از نوع توصیفی است. جامعه‌ی آماری بررسی‌شده همه‌ی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران (۵۹ کتابخانه) است؛ بنابراین نیازی به نمونه‌گیری نبوده‌است.

ابزار گردآوری داده‌ها

برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه استفاده شد. پرسش‌نامه دارای ۲۱ پرسش بود که ۱۷ پرسش آن به صورت بسته و ۴ پرسش به صورت باز طراحی شد. پرسش‌ها در مقوله‌های

1. Agnew, G. & Meneclly, W E

2. Mayer, C

3. Zakrzewski, C. F.

4. Wong, S

هشت‌گانه‌ی مدیریت، مجموعه‌سازی، فضا، تجهیزات و منابع، حفظ و نگهداری، سازمان‌دهی، خدمات دیداری و شنیداری، و نیروی انسانی تنظیم شد.

یافته‌ها

از ۵۹ دانشگاه بررسی‌شده، ۱۷ دانشگاه (۲۸/۸۱ درصد) پرسش‌نامه را برگشت ندادند. از ۴۲ دانشگاه پاسخ‌دهنده، پنج دانشگاه (۱۱/۹۰ درصد) اظهار داشتند که کتابخانه‌ی مرکزی ندارند؛ کتابخانه‌ی مرکزی ۲۹ دانشگاه (۶۹/۰۵ درصد) نیز مواد دیداری-شنیداری نداشتند که طبعاً از جامعه‌ی پژوهش‌کنار گذارده‌شدند. بنابراین، تنها کتابخانه‌ی مرکزی هشت دانشگاه از ۴۲ دانشگاه پاسخ‌دهنده در ۵۹ دانشگاه کشور (۱۹/۰۵ درصد) به هنگام انجام این پژوهش مواد دیداری-شنیداری داشتند که یافته‌های پژوهش از پاسخ‌های آن‌ها به دست آمده‌است: دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه صنعتی امیرکبیر، دانشگاه صنعتی شریف، دانشگاه علم و صنعت، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشگاه هنر، دانشگاه امام حسین، و دانشگاه فردوسی مشهد. در پی، با بیان پرسش‌های اساسی پژوهش، یافته‌های به‌دست‌آمده از پاسخ‌گویی به هر یک از آن‌ها ارائه می‌شود.

پرسش ۱- وضعیت کنونی مواد دیداری-شنیداری کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران، از نظر مجموعه‌سازی و سازمان‌دهی چه‌گونه است؟

یافته‌ها نشان می‌دهد که هیچ کدام از کتابخانه‌های بررسی‌شده بودجه‌ی مستقل برای مجموعه‌سازی مواد دیداری-شنیداری مورد نیاز خود ندارند. دلیل اصلی این امر، به گفته‌ی پاسخ‌دهنده‌گان، در اولویت قرار نگرقتن مجموعه‌سازی این‌گونه منابع در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها است.

روش‌های گزینش منابع دیداری-شنیداری به ترتیب چنین بود. معرفی توسط اعضای هیئت علمی (شش دانشگاه)، سفارش دانش‌جویان (پنج دانشگاه)، تشخیص و گزینش توسط مسئول واحد دیداری-شنیداری (پنج دانشگاه)، تصمیم‌گیری کمیته‌ی گزینش مواد (سه دانشگاه). همچنین دو دانشگاه، آمیزه‌ئی از چهار روش یادشده را در گردآوری و گزینش منابع به کار می‌برند. یک مورد نیز گفته‌شد که گزینش منابع بنا بر صلاح‌دید مدیر و با پیشنهاد وی انجام می‌پذیرد. درباره‌ی شیوه‌ی تأمین منابع، یافته‌ها نشان داد که عمده‌ترین روش‌های گردآوری منابع به‌ترتیب چنین است: خریداری (هفت دانشگاه)، تکثیر (پنج دانشگاه)، مبادله (پنج دانشگاه)، امانت (دو دانشگاه)، تولید (دو دانشگاه)، اهدا (یک دانشگاه). همچنین چهار دانشگاه سه شیوه‌ی خرید، تکثیر، و مبادله، و دو دانشگاه چهار شیوه‌ی خرید، تکثیر، مبادله، و تولید را هم‌زمان به کار گرفته‌اند.

درباره‌ی سازمان‌دهی منابع، یافته‌ها نشان داد که یک دانشگاه منابع خود را سازمان‌دهی نکرده‌است؛ سه دانشگاه گفته‌اند که در حال فهرستنویسی و رده‌بندی منابع اند؛ و چهار دانشگاه هم گفته‌اند که منابع خود را به طور کامل سازمان‌دهی کرده‌اند. یافته‌ها همچنین نشان داد در فهرستنویسی منابع، هفت دانشگاه قوانین انگلومریکن و سرعنوان‌های موضوعی را هم‌زمان، و تنها دو دانشگاه اصطلاح‌نامه‌ها را به کار می‌گیرند. در رده‌بندی منابع دیداری-شنیداری تسس دانشگاه رده‌بندی کنگره، دو دانشگاه رده‌بندی روسو، و یک دانشگاه شماره‌ی تس را در کنار رده‌بندی کنگره به کار می‌برند. هیچ کدام از دانشگاه‌های بررسی‌شده رده‌بندی دیویی و یژسکی (NLM) را به کار می‌برند. همچنین، هیچ یک از این دانشگاه‌ها منابع خود را نمایه‌سازی نمی‌کنند.

سرتخام این که یافته‌ها نشان می‌دهد که در سه دانشگاه سازمان‌دهی توسط واحد دیداری-شنیداری و در پنج دانشگاه توسط بخش خدمات فنی کتابخانه انجام می‌پذیرد. تنها در یک دانشگاه واحد دیداری-شنیداری و خدمات فنی با هم کار سازمان‌دهی منابع را انجام می‌دهد (جدول ۱).

جدول ۱- وضعیت سازمان‌دهی منابع دیداری-شنیداری

ردیف	نام مرکز	وضعیت سازمان‌دهی			انجام‌دهنده واحد						
		قوانین انگلومریکن	سرعنوان‌های موضوعی	اصطلاح‌نامه‌ها	دیداری-شنیداری	سنگاری تس	یژسکی	روسو	کنگره	دیویی	شماره فنی
۱	دانشگاه امام حسین	✓	✓	✓				✓			✓
۲	دانشگاه اصر کبیر	✓	✓		✓						✓
۳	دانشگاه تربیت مدرس	✓	✓								✓
۴	دانشگاه صنعتی سریف	✓	✓				✓				✓
۵	دانشگاه علامه طباطبایی	✓	✓								✓
۶	دانشگاه علم و صنعت										
۷	دانشگاه فردوسی	✓	✓	✓				✓			✓
۸	دانشگاه هنر	✓	✓				✓				✓
	جمع	۷	۷	۲	۰	۰	۲	۶	۰	۳	۵

پرسش ۲- وضعیت کنونی مواد دیداری-سینمایی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران از نظر حفظ و نگهداری، فضا، تجهیزات، و منابع چه گونه است؟

درباره‌ی حفظ و نگهداری منابع، یافته‌ها نشان می‌دهد که پنج دانشگاه دارای سامانه‌ی هشداردهنده به هنگام خطر هستند؛ هفت دانشگاه ابزار و دستگاه‌های آتش‌نشانی (کیسول و شیر آتش‌نشانی) دارند؛ اما هیچ کدام از دانشگاه‌ها دستگاه‌ها و ابزار کنترل دما ندارند.

درباره‌ی فضای تخصص‌داده‌شده به واحد دیداری-سینمایی، یافته‌ها نشان می‌دهد که چهار دانشگاه فضایی بین یک تا ۵۰ مترمربع، یک دانشگاه فضایی بین ۵۱ تا ۹۰ مترمربع، یک دانشگاه فضایی بین ۹۱ تا ۱۳۰ مترمربع، و دو دانشگاه نیز فضایی بیش از ۱۳۰ مترمربع دارند. برای تجهیزات، چهار دانشگاه فضایی بین یک تا ۵۰ مترمربع، و یک دانشگاه فضایی بین ۹۱ تا ۱۳۰ مترمربع دارند. برای نگهداری منابع دیداری سینمایی نیز، سه دانشگاه فضایی بین یک تا ۵۰ مترمربع، یک دانشگاه فضایی بین ۵۱ تا ۹۰ مترمربع، و یک دانشگاه فضایی بین ۹۱ تا ۱۳۰ مترمربع دارند.

نوع مواد موجود در دانشگاه‌های بررسی‌شده به ترتیب اولویت چنین است: نوار سینمایی (هفت دانشگاه)، فیلم ویدئویی (VHS) (هفت دانشگاه)، دیسک فشرده‌ی دیداری-سینمایی (شش دانشگاه)، فیلم ویدئویی بتاماکس (سه دانشگاه)، فیلم ۱۶ میلی‌متری (دو دانشگاه)، دیسک فشرده‌ی سینمایی (یک دانشگاه)، و DVD (یک دانشگاه). هیچ کدام از دانشگاه‌ها فیلم ۸ میلی‌متری یا فیلم یوماتیک ندارند.

همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که اولویت کاربرد منابع دیداری-سینمایی چنین است. دیسک فشرده‌ی صوتی-نصوری؛ فیلم ویدئویی (VHS)؛ نوار سینمایی؛ فیلم ویدئویی بتاماکس؛ دیسک فشرده‌ی سینمایی؛ و فیلم ۱۶ میلی‌متری. ناگفته نماند که تنها دانشگاهی که در زمان این پژوهش دارای DVD بوده، اظهار داشته که به علت نداشتن ابزار بخشی آن هنوز هیچ استفاده‌ی از آن‌ها نشده‌است و حتی هیچ اطلاعی از محتوای این دیسک‌ها ندارند. گذشته از این، محتوای مواد دیداری-سینمایی موجود به ترتیب بیست‌ترین موضوعات چنین است: علمی-آموزشی؛ مذهبی؛ و اجتماعی. میزان کاربرد موضوعات نیز به همین ترتیب، موضوعات علمی-آموزشی، مذهبی، و اجتماعی است.

بر پایه‌ی یافته‌های این پژوهش، وضعیت تجهیزات واحدهای دیداری-سینمایی بدین سان گزارش شده‌است: رایانه (هشت دانشگاه)، تله‌ویزیون رنگی (هفت دانشگاه)، ویدئو (VHS) (شش دانشگاه)، CD-Writer (شش دانشگاه)، ضبط صوت (پنج دانشگاه)، اسکنر (پنج دانشگاه)، میکروفون (چهار دانشگاه)، بلندگو (سه دانشگاه)، دوربین عکاسی (سه دانشگاه)، دوربین فیلم‌برداری (سه دانشگاه)، ویدئوی بتاماکس (سه دانشگاه)، آمپلی‌فایر (سه دانشگاه)،

هدفون (دو دانشگاه)، دستگاه چاپ عکس سباه و سفید (دو دانشگاه)، ویده‌ئوی یوماتیک (یک دانشگاه)، دستگاه ظهور فیلم (یک دانشگاه)، و دستگاه چاپ عکس رنگی (یک دانشگاه).

۳- وضعیت موجود مواد دیداری-شنیداری کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران از نظر نیروی انسانی چه‌گونه است؟

یافته‌ها نشان می‌دهد شمار کل کارکنان واحدهای دیداری-شنیداری دانشگاه‌ها ۱۴ نفر است که سطح تحصیلات آن‌ها یک نفر زیر دیپلم، پنج نفر دیپلم، هفت نفر کارشناس، و یک نفر دکتر است. از این تعداد هفت نفر مرد و هفت نفر زن اند. در میان دانشگاه‌های بررسی‌شده، یک دانشگاه اظهار دانسته که به علت زیاد نبودن منابع، مسئول یا کارمندی ویژه‌ی این واحد در نظر گرفته نشده‌است. در یک دانشگاه هم به خاطر نبود نیروی انسانی، واحد دیداری-شنیداری توسط معاون کتابخانه اداره می‌شود. در میان مسئولان واحدهای دیداری-شنیداری تنها یک نفر تحصیلات کتاب‌داری و یک نفر تحصیلات فن‌آوری آموزشی دارد.

۴- شیوه و میزان کاربرد مواد دیداری-شنیداری کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی ایران چه‌گونه است؟

یافته‌ها نشان می‌دهد که به‌ترتیب اعضای هیئت علمی و دانش‌جویان (هر کدام هشت مورد)، پژوهش‌گران بیرون دانشگاه (هفت مورد)، و کارکنان اداری (شش مورد)، بیش‌ترین کاربران منابع دیداری-شنیداری در کتابخانه‌های دانشگاه‌های بررسی‌شده اند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که در پنج مورد از هشت مورد، هر چهار گروه از کاربران یادشده منابع دیداری-شنیداری به کار می‌گیرند. بر پایه‌ی یافته‌های پژوهش، به طور میانگین، روزانه ۲۰ کاربر به واحدهای دیداری-شنیداری مراجعه می‌کنند.

۵- ارائه‌ی خدمات کتابخانه‌های مرکزی در زمینه‌ی مواد دیداری-شنیداری چه‌گونه است؟

یافته‌ها نشان می‌دهد که در واحدهای دیداری-شنیداری به‌ترتیب اولویت خدمات زیر ارائه می‌شود: تکثیر منابع (هفت مورد)، کمک در برگزاری هم‌آبش‌ها و کلاس‌های علمی (هفت مورد)، برگزاری دوره‌های آموزشی (شش مورد)، امانت دادن منابع (سه مورد)، امانت دادن ابزارها (سه مورد)، اسکن مدارک (یک مورد)، و تهیه‌ی عکس رنگی (یک مورد). همچنین مشخص شد که هر مرکز در ازای تکثیر منابع، تهیه‌ی اسکن، و عکس‌برداری رنگی برای کاربران خود هزینه‌هایی دریافت می‌کنند که بنا به تشخیص مدیر کتابخانه تعیین می‌شود.

۶- آیا وضعیت موجود مواد دیداری-شنیداری از اصول و ضوابطی مدون پیروی می‌کند؟ یافته‌ها نشان می‌دهد که روش و دستور کار مدون برای واحدهای دیداری-شنیداری دانشگاه‌های بررسی‌شده در اداره‌ی کارها چنین است: راهنمای کاربرد برای مراجعان (شش مورد)، امانت‌دهی (ی پنج مورد)، سازمان‌دهی (چهار مورد)، گزینش و سفارش (سه مورد)، تشریح وظایف کارکنان (سه مورد).

یک دانشگاه نیز اظهار داشته‌است که فرم‌هایی برای ارائه‌ی پیشنهاد و درخواست مواد و ابزار توسط کاربران دارد. همچنین مشخص شد تنها دو دانشگاه روش کار و دستور کار مدون برای همه‌ی موارد یادشده دارد (جدول ۳).

جدول ۳- وضعیت پیروی از روش و دستور کار مدون در واحدهای دیداری-شنیداری

ردیف	نام مرکز	نوع فعالسها	شرح وظایف کارکنان	امانتهی	سفارش‌دهی	گزینش و سفارش	راهنمای کاربرد برای مراجعان	موارد دیگر
۱	دانشگاه امام حسین		✓	✓	✓	✓	✓	
۲	دانشگاه امیر کبیر							
۳	دانشگاه تربیت مدرس		✓	✓	✓	✓	✓	
۴	دانشگاه صنعتی شریف						✓	
۵	دانشگاه علامه طباطبائی		✓	✓			✓	
۶	دانشگاه علم و صنعت			✓				
۷	دانشگاه فردوسی				✓	✓	✓	
۸	دانشگاه همر			✓	✓	✓	✓	
	جمع		۳	۵	۴	۳	۶	۱

مشکلات واحدهای دیداری و شنیداری

پس از بررسی یافته‌ها و تجزیه و تحلیل آن‌ها، مشکلات موجود در واحدهای دیداری-شنیداری، به ترتیب اهمیت، چنین خلاصه می‌شود. ندانستن بودجه کافی و مناسب؛ کمبود مواد و ابزار؛ کمبود فضای اختصاص‌یافته به مواد، ابزارها، و کاربران؛ کمبود نیروی انسانی کارشناس؛ نآشنایی کتاب‌دار از کاربرد مواد دیداری-شنیداری و حدرساله‌سی‌ها و فن‌آوری‌های نو در کتابخانه‌ها؛ کم‌توجهی مسئولان به این واحدها؛ ندانستن فهرست کامل مراکز پدیدآورنده و خدماتی مواد و ابزارهای دیداری-شنیداری؛ کم‌توجهی به روزآمدسازی و تعمیر ابزارهای موجود در واحدها؛ نآشنایی کافی اعضای هیئت علمی و دانش‌جویان با

کاربرد این گونه مواد در پیش‌رفت امور پژوهشی و آموزشی؛ نبود هم‌کاری در زمینه‌ی مواد دیداری-شنیداری میان کتابخانه‌ها و مراکز پدیدآورنده‌ی مواد آموزشی در کشور.

پیشنهادهای ارائه‌شده توسط مسئولان واحدهای دیداری-شنیداری

پیشنهادهای ارائه‌شده توسط مسئولان واحدهای دیداری-شنیداری برای رفع مشکلات را می‌توان چنین برشمرد: تعیین و تخصیص بودجه مناسب از سوی وزارت علوم، تحفیفات، و فن‌آوری برای واحدهای دیداری-شنیداری کتابخانه‌های دانشگاهی؛ برگزاری دوره‌های آموزشی برای کارکنان واحدهای دیداری-شنیداری در کاربرد فن‌آوری‌های نو؛ به‌کارگیری نیروهای کارشناس و کارآمد؛ تشویق و ترغیب کارکنان واحدهای دیداری-شنیداری در ارائه‌ی خدمات کارآمد به کاربران برای فعال‌تر کردن و گسترش خدمات این واحدها؛ تهیه‌ی مواد و تأمین ابزارهای کمک‌آموزشی نو در کتابخانه‌ها؛ آگاه‌سازی مسئولان، اعضای هیئت علمی، و دانش‌جویان در زمینه‌ی جایگاه و نقش مؤثر مواد دیداری-شنیداری در آموزش و پژوهش؛ برگزاری هم‌ایش‌های علمی و کارگاه‌های آموزشی برای کارکنان واحدهای دیداری-شنیداری؛ تهیه‌ی روش و دستور کار یک‌نواخت برای سازمان‌دهی مواد دیداری-شنیداری برای آسان‌سازی تبادل اطلاعات میان کتابخانه‌ها و تلاش در تهیه‌ی فهرست‌گان منابع دیداری-شنیداری؛ توجه مسئولان برای تخصیص مکان و فضاهای مناسب برای ارائه‌ی خدمات دیداری-شنیداری بهتر و بیش‌تر در کتابخانه‌ها به کاربران؛ تلاش برای تقویت ارتباط رسمی و غیررسمی میان واحدهای مختلف دیداری-شنیداری در مراکز و سازمان‌های مختلف در درون و بیرون از کشور؛ ایجاد انجمن‌های علمی کتاب‌دار دیداری-شنیداری در کشور و پیوند با انجمن‌های علمی و حرفه‌تی خارج از کشور؛ ارائه‌ی تبلیغات مؤثر در کتابخانه‌ها برای تشویق در استفاده و شناخت بیش‌تر از مواد و ابزارهای دیداری-شنیداری؛ فراهم آوردن ابزارهای لازم و ایجاد کارگاه‌های مجهز برای بدید آوردن مواد دیداری-شنیداری آموزشی در کتابخانه‌ها؛ و برگزاری دوره‌های آموزشی شیوه‌های کاربرد ابزارهای دیداری-شنیداری برای کاربران.

طرح پیشنهادی

پژوهش‌گران این پژوهش در یافته‌های به‌دست‌آمده از دانشگاه‌های بررسی‌شده و بر مبنای تجزیه و تحلیل این یافته‌ها، دریافته‌اند که مدیران کتابخانه‌های مرکزی که واحدهای دیداری-شنیداری دارند در تمام بخش‌ها جز واحد دیداری-شنیداری از رایانه استفاده می‌کنند. این در حالی است که مواد دیداری-شنیداری، به عنوان بخشی از منابع اطلاعاتی موجود در

کتابخانه‌ها، می‌تواند تأثیری مثبت بر یادگیری، آموزش، و پژوهش، و اشکار ساختن واقعیات داشته‌باشد و به همین رو ارزش و کششی ویژه برای کاربران رشته‌های مختلف دارد. بنابراین، بایسته است که کارشناسان کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌های دانشگاهی برای جلب رضایت کاربران و فراهم نمودن زمینه‌ی کاربرد بهینه و بی‌س‌تر از این مواد، با نگرش به تفاوت‌های این مواد با مواد چاپی، به تهیه و استفاده از فهرست‌های رایانه‌ئی ویژه‌ی مواد دیداری-شنیداری همت گمارند.

ناگفته نماند که هدف اصلی پژوهش‌گران از بحث درباره‌ی به‌کارگیری فهرست‌های رایانه‌ئی ویژه‌ی مواد دیداری-شنیداری و بیس‌هاد افزودن فیلدهای مورد نیاز به اس‌گونه فهرست‌ها، جلب رضایت کاربران و بالا بردن میزان سرعت، سهولت، و بهره‌وری در کاربرد این مواد توسط کاربر نهایی است. بنابراین، در این بخش، به‌گونه‌ای درباره‌ی طرحی بیس‌نهادی که برای غنی‌سازی و تکمیل این‌گونه فهرست‌ها ارائه می‌گردد توضیح داده‌می‌شود. البته لازم به یادآوری است که به‌کارگیری نوانی‌های فهرست‌های رایانه‌ئی افزون بر کمک به کاربران، کمکی مؤثر نیز برای کتاب‌دار در مجموعه‌سازی، سازمان‌دهی، نگه‌داری، و ارائه‌ی خدمت خواهد بود.

به طور کلی، برخی از دلایل به‌کارگیری فهرست‌های رایانه‌ئی برای مواد دیداری-شنیداری را می‌توان چنین خلاصه کرد: صرفه‌جویی در وقت کاربران هنگام بازیابی اطلاعات؛ صرفه‌جویی در وقت کتاب‌دار هنگام ارائه‌ی خدمات؛ کمک به کاربران در انتخاب بیش‌ترین، دقیق‌ترین، و مرتبط‌ترین اطلاعات در کم‌ترین زمان؛ کزبش مواد مورد نیاز کاربران بدون نیاز به دیدن اصل مواد؛ صرفه‌جویی در تکثیر مواد و کاهش هزینه‌ها؛ کمک در حفظ و نگهداری و افزایش طول عمر مواد و ابزارهای دیداری-شنیداری؛ تسهیل و ترغیب کاربران به استفاده از خدمات دیداری-شنیداری در کتابخانه‌ها همراه با دیگر خدمات؛ کمک به تهیه‌ی فهرست‌گان دیداری-شنیداری؛ امکان بیوند نا کتابخانه‌های دیگر در سطح دانشگاه و پیوستن به شبکه‌های اطلاعاتی در دانشگاه‌ها و مراکز اطلاعاتی ملی و بین‌المللی برای جست‌وجو در منابع اطلاعاتی آن‌ها و رواج و گسترش بحث تأمین مدرک از این راه میان دانشگاه‌ها؛ بی‌نیازی به جابه‌جایی فیزیکی نوار برای جست‌وجو؛ کمک به مجموعه‌سازی و سازمان‌دهی مواد دیداری-شنیداری و چندرسانه‌ئی‌ها با به‌کارگیری نوان‌مندی‌های فهرست‌های رایانه‌ئی در شبکه‌های اطلاعاتی جهانی؛ بیوند با بنیادها و کانون‌های معتبر و فعال در این زمینه و استفاده از امکانات آن‌ها؛ و سرانجام امکان جست‌وجو و به‌کارگیری منابع دیداری-شنیداری در کلاس‌های درس از طریق شبکه‌ی داخلی

دانشگاه توسط کاربران و کمک به رواج بادگیری از راه دور، تشکیل کلاس‌های مجاری، و یادگیری بر مبنای دانش‌جومحوری.

اما برای غنی‌سازی فهرست‌های رایانه‌تی طراحی‌شده برای منابع نوشتاری، فیلدهای مکمل زیر برای مواد دیداری-شنیداری و چندرسانه‌تی پیشنهاد می‌شود:

۱- چکیده^۱

برای آگاهی از محتوای مواد دیداری-شنیداری و چندرسانه‌تی، به بازبینی و بازشنوی این مواد نیاز است. برای سرعت و آسانی‌سازی دسترسی کاربران، باید پیش از سازمان‌دهی این مواد، آن‌ها را بازشنوی یا بازبینی کرد و چکیده‌تی از محتوای آن را در فیلد چکیده یادداشت نمود. این کار، افزون بر کمک به کاربر در گزینش سریع و دقیق ماده‌ی مورد نظر خود بی نیاز به دیدن اصل آن، باعث می‌شود که بازبین یا بازشنو از کیفیت فنی صدا و تصویر منبع نیز آگاه گردد. همچنین بر مبنای چکیده‌ی تهیه‌شده می‌توان بخشی از کلیدواژه‌های موضوعی را نیز تعیین کرد.

ب- کلیدواژه‌ها^۲ / توصیف‌گرها^۳

سازمان‌دهی مواد دیداری-شنیداری و چندرسانه‌تی با منابع چاپی متفاوت است. کتاب‌داران معمولاً دستورهای فهرست‌نویسی انگلو-آمریکایی^۴ را برای فهرست‌نویسی منابع نوشتاری به کار می‌برند. در بخش نحلی نیز برای کتاب‌ها سرعنوان‌های موضوعی فارسی و لاتین، و گاه اصطلاح‌نامه‌ها به کار می‌رود که در واقع بر مبنای پشتوانه‌ی اتسارانی تنظیم شده‌است. اما در زمینه‌ی مواد دیداری-شنیداری، با توجه به گسترده‌گی و گاه جزئی شدن موضوعات تحت پوشش، کاربرد سرعنوان‌های موضوعی ناکارآمد و گاه ناممکن است. برای رفع چنین مشکلاتی پیشنهاد می‌شود روی‌کرد تعیین موضوعی محتوای منابع دیداری-شنیداری روی‌کرد نمابه‌سازی پس‌هم‌آرا^۵ با تعیین کلیدواژه‌ها با توصیف‌گرهای مناسب باشد. از حمله دلایل تأکید بر نمابه‌سازی پس‌هم‌آرا، اهمیت فراوان آن در سامانه‌های بازیابی رایانه‌تی است که بازیابی موضوعی را سریع، مرتبط، و آسان می‌کند.

ب- پیوست صوت یا تصویر به رکوردهای متنی

کاربری که برای گزینش مواد دیداری-شنیداری یا چندرسانه‌تی به کتاب‌خانه می‌رود باید بتواند پس از جست‌وجوی ماده‌ی مورد نظر خود از فهرست رایانه‌تی، آن را بازبینی یا بازشنوی کند تا به تصمیم‌گیری نهایی او تری رساند. با توجه به شمار مراجعه‌کنندگان محدود بودن مواد، کم‌بود دستگاه‌ها، حساست مواد از نظر حفظ و نگهداری و گاه

1 Abstract

2 Keywords

3 Descriptors

4 Anglo-American Cataloging Rules (AACR2)

5 Post-coordinate Indexing

بی‌همتایی آن‌ها، و مهم‌تر از همه محدود بودن زمان کاربر، پیشنهاد می‌شود در فهرست‌های رایانه‌ای فیلدی در نظر گرفته‌شود که بتوان بخشی کوتاه از منبع را به فهرست پیوست. این کار، با نگرش به توانایی‌های روبه‌رشد ابزارهای رایانه‌ای، خیلی غبرواقعی و دور از دست نیست. ایجاد چنین امکانی به بهینه‌سازی وقت کتاب‌دار و کاربر، تسریع فرآیند امانت‌دهی، به‌گزینی کاربر، و بهینه‌سازی کاربرد فن‌آوری‌های نوین اطلاعاتی و رسانه‌ای می‌انجامد.

ت- ایجاد فیلد ۸۵۶ مارک^۱

یکی از فیلدهای نو و مهم در فهرست‌های رایانه‌ای فیلد ۸۵۶ مارک است. عنوان اصلی این فیلد «دستیابی و مکان‌یابی الکترونیکی»^۲ است که هدف از گنجاندن آن در برچسب‌های مارک ایجاد محیطی پویا برای آسان‌سازی تعامل با شبکه‌های جهانی است. این فیلد، نشان‌گر اهمیت و ارزش شبکه‌های جهانی مانند اینترنت و به‌کارگیری خدمات آن‌ها است. امروزه، شبکه‌ها خدماتی مانند پست الکترونیک، انتقال فایل، و وب جهانی به کاربران عرضه می‌کنند که تنها بخشی از داده‌های تحت پوشش فیلد ۸۵۶ مارک است. با بررسی دقیق‌تر دیگر داده‌های موجود در این فیلد می‌توان به اهمیت آن و مزایا و امکانات فراوانی که برای کاربر مهیا می‌کند پی برد (زس العادنی، ۱۳۷۹).

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش را می‌توان چنین برشمرد:

یافته‌ها نشان می‌دهد که تنها کتابخانه‌های مرکزی هشت دانشگاه از ۴۲ دانشگاه پاسخ‌گو در ۵۹ دانشگاه کشور (۱۹٫۰۵ درصد) در زمان انجام پژوهش واحد دیداری-شنیداری داشتند. این در حالی است که امروزه کتابخانه‌های معتبر دانشگاهی جهان در امر مجموعه‌سازی یا فراتر از منابع نوشتاری گذارده‌اند و با درک درست بایستگی وجودی انواع منابع اطلاعاتی مورد نیاز کاربران، از جمله منابع دیداری-شنیداری و چندرسانه‌ای، به گردآوری، سازمان‌دهی، و دسترس‌پذیر نمودن این گونه منابع در کنار منابع نوشتاری اهتمام می‌ورزند.

در بررسی دانشگاه‌هایی که کتابخانه‌ی مرکزی آن‌ها واحد دیداری-شنیداری دارد، دیده‌شد که این دانشگاه‌ها از دانشگاه‌های معتبر و جامع ایران اند که جز یکی، بقیه در تهران مستقر هستند. یافته‌ها نشان‌دهنده‌ی این واقعیت است که مسئولان و تصمیم‌گیرنده‌گان در شماری از دانشگاه‌های بزرگ کشور، به‌ویژه دانشگاه‌های نوین‌یاد در شهرستان‌ها، به بایستگی و نقش این مواد در آموزش و پژوهش، و جایگاه این گونه منابع در کنار دیگر

1. Machine Readable Cataloging (MARC)
2. Electronic Location Access

منابع موجود در کتابخانه‌ها بی‌نبرده‌اند و به حضور آن‌ها در مجموعه‌ی کتابخانه اهمیت نمی‌دهند. البته، تمامی از این دانشگاه‌ها واحدی با عنوان واحد دیداری-شنیداری یا نام‌هایی مانند این زیر نظر مدیریت‌هایی جز کتابخانه راه‌اندازی کرده‌اند که بیش‌تر برای ارائه‌ی خدمات دیداری-شنیداری به اعضای هیئت علمی و دانش‌جویان برای برگزاری هم‌ایش‌های علمی و کارگاه‌های آموزشی فعالیت می‌کنند.

بر اساس یافته‌ها، نداشتن بودجه کافی و مناسب، کمبود ابزارها و مواد، کمبود فضای اختصاصی به مواد و ابزارها، و فضای کاربران، کمبود نیروی کارشناس، و کم‌توجهی مسئولان، از بنیادی‌ترین مشکلات واحدهای دیداری-شنیداری است. این یافته‌ها با یافته‌های طاهرپور (۱۳۵۲)، قریشی (۱۳۷۰)، واعظ/ایروانی (۱۳۷۱)، و راد (۱۳۷۴) هم‌خوانی دارد. این واقعیت تلخ که پس از گذشت سه دهه از انجام پژوهش طاهرپور، مشکلات گزارش‌شده هنوز به قوت خود باقی است، ناشی از نگرش نامناسب و ناآگاهی از توان‌مندی‌های این گونه مواد است.

سخن آخر این که پژوهش‌گران این بررسی دریافتند که مواد دیداری-شنیداری هنوز جایگاه خود را در کتابخانه‌ها و دانشگاه‌های ایران نیافته‌است و تا زمانی که دیدگاه مدیران دانشگاه‌ها و کتابخانه‌های دانشگاهی نسبت به اهمیت این گونه منابع اطلاعانی دگرگون نگردد مشکلات یابرجا خواهدماند. شاید با بیدار آوردن فهرست‌گان مواد دیداری-شنیداری، مراکز تهیه و تولید مواد دیداری-شنیداری در سطح آموزش عالی، و هم‌چنین بنیان‌گذاری انجمن کتاب‌داران دیداری-شنیداری و ایجاد پیوندهای محلی، ملی، و بین‌المللی، بتوان گامی به‌پیش برای تغییر نگرش مدبران و تصمیم‌سازان در حوزه‌ی منابع دیداری-شنیداری و چندرسانه‌ئی برداشت.

منابع

- احدیان، م. و رضائی، ع. (۱۳۷۸). *مقدمات فن‌آوری آموزشی*. ویرایش دوم. تهران: آبیژ.
- احمدیان، م. (۱۳۷۶). بررسی تطبیقی درک مطلب فراگیری انگلیسی فنی-مهندسی از مواد درسی دیداری-شنیداری و نسخه‌ی نوشتاری آن‌ها [پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد]. دانشکده‌ی علوم انسانی، دانشگاه علم و صنعت ایران.
- پرپر، م. (۱۳۷۷). نقش آموزشی کتابخانه‌های دانشگاهی: مروری بر مباحث عمده و جریان شکل‌گیری. *کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی*، ۱(۳)، بهار.
- حاجی‌زین‌العابدینی، م. (۱۳۷۹). پیسنه‌های کتاب‌شناختی: گذر از سکل سنتی به سکل غنی‌شده‌ی قرن بیست‌ویکم. در *مجموعه‌مقالات همایش کاربرد و توسعه‌ی فهرست‌های رایانه‌ی*. تهران مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازنده‌گی.
- خداوردی، ح. (۱۳۸۱). مطالعه‌ی تأثیر آموزش به کمک رسانه‌های آموزشی دیداری-شنیداری (نوارهای ویدئویی درسی یا طرح آموزش تصویری رشد) بر یادگیری درس زبان انگلیسی دانش‌آموزان پسر پایه‌ی اول دبیرستان در شهر روانسر (گرماتن‌شاه) در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۸۱ [پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد]. تهران: دانشکده‌ی روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تربیت معلم.
- دزگاهی، ص. (۱۳۷۴). بررسی کاربرد مراکز دیداری-شنیداری مراکز منابع یادگیری مستقر در دانشگاه‌های تهران [پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد]. تهران: دانشکده‌ی روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- ذوفن، ش. (۱۳۸۳). کاربرد فن‌آوری‌های جدید در آموزش. تهران سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- راد، ع. (۱۳۷۴). بررسی وضعیت بحث‌های دیداری-شنیداری کتابخانه‌های مرکزی و دانشکده‌ی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور [پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد]. تهران: دانشکده‌ی مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- راولی، ح. (۱۳۷۴). *نامه‌سازی و چکیده‌نویسی*. برگردان ج. مهراد. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- صدیق‌بهبادی، م. (۱۳۷۹). *چکیده‌ی پایان‌نامه‌های کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی*. تهران: کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران: با همکاری مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازنده‌گی.
- طاهریور، پ. (۱۳۵۲). *مواد و وسایل سمعی-بصری در کتابخانه‌ها با بررسی کتابخانه‌های دانشگاه تهران* [پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد]. تهران: دانشکده‌ی روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- فریتی، س. (۱۳۷۰). بررسی سازمان‌دهی مواد دیداری و شنیداری در مراکز آموزشی و تخصصی موجود در تهران و انطباق آن با قوانین بین‌المللی [پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد]. تهران: دانشکده‌ی روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- کاکب، ل. (۱۳۸۴). *نقش فن‌آوری در آموزش IT*. تهران: مهربرنا.

- مردسنا، ش. (۱۳۶۶). بررسی آرسپوهای دبلماری-سندلماری صمنا و سملای صمهوری اسلامی ایران (موجود در تهران) [پانامه‌ی کارسلسی ارشد]. تهران: داسکده‌ی روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- واعظ ابروانی، ف. (۱۳۷۱). بررسی واحدهای دبلماری-سندلماری دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهسلی، در جهت رسمه‌هایی حدما صممرکز [پانامه‌ی کارشناسی ارشد]. تهران: دانشگاه‌ی مدبرب و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- Agnew, G., & Meneely, W. E. (1989). Faculty audiovisual material use and collection planning at Georgia State University. *Collection management*, 11(1-2).
- Besmer, S. P. (1981). *Academic Library Media Usage: Faculty and Student Use of the Independent Learning Center*. Retrieved from http://www.rose_net.co.ir/db/db.htm
- Brashears, M. T. (2004). *Effects of Text, Audio, Video, and Still Images as Asynchronous Instructional Delivery Methods upon Cognition and Satisfaction of High School Agricultural Science Students* [FdD Thesis] U.S.A.: Texas Tech University
- Bronsther, A. (2004). *A Comparison of Audio-Visual Animated Lessons to Equivalent Static Graphics* [MA Thesis]. Canada: Carleton University
- Mayer, C. (1994). *Librarians and the Information Superhighway: A Multimedia Presentation* [PhD Thesis] San Jose State University. Retrieved from <http://proquest.umi.com>.
- Rezaei Shartfabadi, S. (2004). An examination of the role of the university libraries and librarians in the digital age. *Iranian Journal of Information Science and Technology*, 2(1), 73-80
- Wong, S. (2004). *Audio and Video Indexing with Speech Recognition* [MEng Thesis] U.S.A.: University of Louisville.
- Zakrzewski, C. F. (2004). *A Comparison of Video and Illustrated Audio as an Instructional Tool* [MS Thesis] Las Vegas, U.S.A.: University of Nevada.